

EEN SYSTEMISCHE VISIE OP GEZINSBEGELEIDING IN DE BIJZONDERE JEUGDZORG

Greet Splingaer

In: Hulpverlening in perspectief. 1997, Kern.

INLEIDING

Gezinsbegeleiding is in de Bijzondere Jeugdzorg een vrij recent verschijnsel. Geplaatste kinderen werden lange tijd beschouwd als kinderen zonder achtergrond of verleden. Zij werden opgevangen en begeleid zonder veel rekening te houden met hun geschiedenis of hun loyaliteiten naar hun ouders en familie. Het gezin van oorsprong werd vaak nauwelijks getolereerd. Men trachtte zijn negatieve invloed op het kind te beperken door de contacten met het natuurlijke milieu te herleiden tot een minimum en ze te onderwerpen aan strakke regels en normen vreemd aan die van het gezin.

Mede onder invloed van het systeemdenken en de gezinstherapie ruimde deze zeer negatieve en sterk normerende visie plaats voor een meer positieve benadering waarbij men aandacht kreeg voor de waarde en het belang van de verbondenheid tussen deze ouders en hun kinderen. Hoe problematisch de gezinsrelaties ook zijn, toch draagt de familie de sleutel tot reële verandering. Begeleiding van het kind of de jongere in zijn gezin biedt betere perspectieven ook met het oog op de volgende generaties.

Sinds enkele jaren merken we dan ook een verschuiving in de focus van de hulpverlening. Men richt zich niet meer uitsluitend op het kind in nood maar wel op het gezin dat zich in een problematische situatie bevindt. Instellingen moeten meer "gezinsgericht" werken, er kwamen meer dagcentra als semi-residentiële hulp aan gezinnen en er werden thuisbegeleidingsdiensten opgericht.

Voor deze verschillende werkvormen blijft het een zoeken hoe zij de gezinnen maximale kansen kunnen waarborgen zonder de bescherming van en zorg voor het kind uit het oog te verliezen.

1. Doelgroep

Het cliënteel van Bijzondere Jeugdzorg bestaat uit gezinnen met kinderen tussen de 0 en de 18 jaar.

Het gros van deze gezinnen kan men rekenen bij de *multi-problem gezinnen*. De problemen van deze gezinnen worden beschreven als veelvoudig, chronisch, complex, transgeneratieel en weerbarstig (BAARTMAN):

- **veelvoudig:** de problemen doen zich voor op verschillende vlakken van het gezinsleven. Er zijn niet alleen opvoedingsmoeilijkheden, maar ook financiële moeilijkheden, problemen op gebied van huisvesting en tewerkstelling, alcoholisme, ernstige relatiemoeilijkheden, enz.
- **chronisch:** de problemen zijn praktisch constant in hevige mate aanwezig, het gezin bevindt zich op een chronisch crisisniveau. Er zijn geen momenten waarop het gezin een nieuw evenwicht kan vinden.
- **complex:** de problemen zijn nauw verweven met elkaar, ze hebben een kluwenstructuur. Het geïsoleerd behandelen van één probleem heeft dan ook weinig effect.
- **transgeneratieel:** de moeilijkheden in het huidige gezin zijn vaak een herhaling van de problemen in de vorige generatie of net een poging tot oplossing en verwerking van die moeilijkheden. De grootouders en de bredere familie spelen dan ook een zeer grote rol in het veranderingsproces.
- **weerbarstig:** verandering komt zeer moeilijk tot stand, de gezinnen geloven niet in de mogelijkheid van een nieuw perspectief.

Verder zijn deze gezinnen meestal ook **multi-agency gezinnen**, d.w.z. dat er reeds veel hulpverleners werkzaam zijn in deze gezinnen. Meestal beperkt hun werkterrein zich tot een deelgebied van de gezinsproblemen en zijn zij niet op de hoogte van de activiteiten van hun collega's.

Typerend voor de gezinnen van Bijzondere Jeugdzorg is dat de klassieke ambulante hulpverlening faalt en het gezin verder en verder wegzinkt in de problemen tot er maatschappelijke normen worden overschreden (kinderen worden 's nachts alleen op straat aangetroffen, plegen kleine delinquente activiteiten of worden mishandeld). Op dat moment grijpt de samenleving in om het leven in het gezin opnieuw te normaliseren. Vreemd genoeg betekent deze poging tot normalisatie vaak een (al dan niet tijdelijke) totale verscheuring van het gezin: kinderen worden geplaatst, ouders worden eventueel gestraft, in het beste geval doorverwezen voor behandeling.

In de praktijk zien we dat het vooral gaat om gezinnen uit lagere sociale klasse. De ouders zijn weinig geschoold en leven vaak aan de rand van de samenleving.

Verder hebben de meeste gezinnen reeds een hele geschiedenis achter de rug van echtscheidingen, wisselende partners, bediscussieerd vaderschap enz. Vele ouders hebben zelf een plaatsingsverleden en werden op zeer jonge leeftijd al dan niet gewenst vader of moeder.

vzw Rapunzel

www.rapunzelvzw.be

2.1. Het intergeneratieel perspectief

2.1.1. Betekenis van de gezinsproblemen in de generaties.

In het werken met gezinnen in de Bijzondere Jeugdzorg mag men nooit het generationeel perspectief uit het oog verliezen. Het is een zeer belangrijke sleutel tot het begrijpen van de gezinsproblematiek en het realistischer inschatten van de mogelijkheden tot groei en verandering van deze gezinnen.

Casus

Roel en Peggy (6 jaar resp. 4 jaar) zijn reeds 2 jaar in de instelling geplaatst wegens materiële en pedagogische verwaarlozing. De vader is overleden.

Reeds van bij het begin van de plaatsing is er een zeer grote onduidelijkheid over het toekomstperspectief van deze kinderen: is er een mogelijkheid tot terugthuisplaatsing bij de moeder, of moet er eerder aan een pleeggezin gedacht worden? Moeder is zeer dubbel in de boodschappen die ze hieromtrent geeft, zowel aan de kinderen als aan ons. Enerzijds geeft ze aan haar leven opnieuw te willen inrichten zodat ze de kinderen thuis kan nemen, ze belooft de kinderen een nieuwe slaapkamer, enz. Anderzijds ontloopt ze begeleidingscontacten waarin een eventuele uitbreiding van de bezoeksregeling kan besproken worden.

Om dit ambivalente gedrag van moeder beter te begrijpen is het belangrijk de positie van de grootouders te kennen. Deze werpen zich sinds jaren op als plaatsvervangende ouders. Zij ijveren in de eerste plaats om hun rechten als grootouders en geven hun dochter zeer weinig kansen in haar contact met de kinderen. Formeel eisen zij echter dat hun dochter de zorg en de verantwoordelijkheid voor de kinderen opneemt. Zij verwerpen en bedreigen haar omdat ze faalt als moeder. Na geruime tijd zoeken en ploeteren in de begeleiding van dit gezin vertrouwt de moeder ons toe dat haar moeder in een vorig huwelijk ook twee kinderen had die zij zelf niet heeft kunnen en willen opvoeden. Dit verhaal leidt echter een verborgen bestaan, het is een publiek geheim waar nooit over gepraat wordt. Immers in haar tweede huwelijk heeft grootmoeder zich geprofileerd als een goede moeder en het is dit beeld dat moet blijven verder leven.

De problemen met de kleinkinderen zijn een herhaling van de feiten in de vorige generatie, het maakt de ontkenning moeilijker. Moeder en dochter vechten een strijd uit rond "Wie is er een goede moeder?". Enerzijds is het falen van de dochter als moeder een loyauteitsverklaring naar moeder (zij springt niet over het hoofd van moeder heen), anderzijds duwt ze moeder met haar neus op haar eigen falen.

Uit dit voorbeeld blijkt hoe men de familiale achtergrond nodig heeft om iets te kunnen verstaan van wat er zich in het gezin afspeelt. Vandaar dat wij ervoor opteren om van bij het begin van de begeleiding een genogram op te stellen samen met de familie. Dit genogram wordt grondig bekeken in de teamvergadering en mede aan de hand daarvan worden er hypothesen geformuleerd rond gezinsdynamiek en familieparadigma. Deze hypothesen vormen de leidraad voor de verdere begeleiding.

Een duidelijk zicht hebben op de generationele problematiek maakt het ook gemakkelijker om te komen tot een meer realistische inschatting van de mogelijkheden en perspectieven van het gezin. De erfenis uit het verleden mag niet begrepen worden als volledig determinerend voor de mogelijkheden en kansen van een gezin maar er moet wel rekening mee gehouden worden bij het opzetten van een begeleidingsplan. Uit de voorafgaande casus wordt bijvoorbeeld duidelijk dat het werken met de moeder alleen rond de invulling van

haar moederschap weinig zin heeft. Er moet ook een hele weg worden afgelegd samen met de grootouders zodat de ambivalentie in de relatie moeder-kind ook daar een oplossing kan vinden.

2.1.2. Werken met loyauteiten

De plaatsing van een kind is een zeer aangrijpend gebeuren voor de hele familie en stelt de band tussen het kind en zijn ouders en andere familieleden danig op de proef. Geen wonder dat vooral gedurende de eerste woelige periode van de plaatsing de familie een sterke nood heeft om de loyauteiten naar elkaar toe duidelijk te verklaren. De meeste kinderen lopen met de prangende vraag rond of zij misschien geplaatst zijn omdat ze een slecht kind waren, omdat de ouders hen niet meer wisten. De ouders worstelen met zeer veel schuldgevoelens, ze voelen zich mislukt als ouders.

Zeer veel van de gedragsmoeilijkheden van het kind in de leefgroep en van het vaak stormachtige verloop van de contacten tussen ouders en kinderen kunnen zeker tijdens de eerste periode verklaard worden vanuit de behoefte van ouder en kind om hun betekenis voor elkaar te affirmeren.

Casus

Peter is 10 jaar en sinds enkele maanden geplaatst in de instelling. Zijn vader komt veertiendaags op bezoek. Na ieder bezoek kent de leefgroep een opstoot van moeilijkheden met Peter: de eerste uren na het bezoek weigert hij te eten in de groep, hij wil niet in zijn bed slapen maar gaat op de grond liggen want vader heeft verteld dat arme mensen geen bed hebben en dat hij solidair moet zijn met de armen, hij maakt zijn huiswerk niet en maakt geen toetsen meer, want vader vindt de school niet belangrijk.

Het is van groot belang soortgelijke moeilijkheden te onderkennen als pogingen om loyaal te zijn t.o.v. de ouders en er zeer respectvol mee om te gaan. Men moet het kind ondersteunen zijn loyauteit te behouden, maar dit leren te doen op manieren die niet schadelijk zijn voor zichzelf of zijn eigen ontwikkeling. Men kan samen met het kind zoeken op welke manieren het een goed kind kan zijn voor de ouders.

De begeleiding moet oog hebben voor belangrijke momenten tussen ouders en kinderen zoals verjaardagen, moeder- en vaderdag enz. Dit zijn dagen waarop de band tussen ouders en kinderen eens extra in de verf kan gezet worden.

2.1.3. Ernstige stoornissen in de ouder-kind relatie

Bij vele gezinnen van de Bijzondere Jeugdzorg is de loyauteit tussen ouders en kinderen echter zeer problematisch. Immers, de meeste ouders hebben zelf een geschiedenis achter de rug van verwaarlozing en mishandeling. Vaak zijn ze zelf als kind erg gekwetst en uitgebuit, zij hebben zelf nooit een liefdevolle, ondersteunende relatie met hun ouders gehad, zij kregen nooit erkenning voor hetgene ze probeerden te doen voor hun ouders. Dit is wat Nagy "destructive entitlement" noemt.

De rekening van het zich niet geliefd voelen, het geen vertrouwen hebben gekregen, wordt gepresenteerd in de volgende generatie. De kinderen worden verantwoordelijk gesteld voor het leed van de ouders en worden opnieuw uitgebuit.

In deze gevallen is het zeer belangrijk een groot deel van de begeleiding te besteden aan het werken aan de band tussen ouders en kind.

Deze begeleiding kan twee richtingen opgaan:

- ofwel werkt men aan het realiseren van een hechtere en minder beladen band,
- ofwel is de begeleiding gericht op het loslaten van elkaar en het afscheid nemen.

Het duurt vaak geruime tijd eer de keuze voor één van beide alternatieven duidelijk wordt, men mag dan ook geen overhaaste beslissingen nemen, zeker niet wat betreft het lossen van de wederzijdse verbondenheid, hoe onmogelijk deze aanvankelijk ook lijkt te zijn.

Indien men naar het tot stand brengen van een hechtere, minder beladen band toewerkt, vraagt dat van alle betrokkenen zeer veel energie en geduld. Men moet starten met minimale doelstellingen en verwachtingen.

Casus

Nancy is 13 jaar, zij groeide op in verschillende pleeggezinnen en verblijft sinds een half jaar in de instelling na een mislukte thuisplaatsing bij de moeder.

Moeder was thuis het oudste kind in een rij van 8 kinderen en kreeg de Assepoesterrol. Zij moest het gezin mee draaiende houden en werd ernstig mishandeld wanneer haar zorg voor haar broers en zusjes tekort schoot. Haar moeder dwong haar tot een huwelijk waarna zij zelf een verhouding begon met de schoonzoon.

Moeder ging in het buitenland wonen in een poging om haar verleden te ontvluchten en had verschillende losse relaties. Uit één van die relaties werd Nancy geboren. Bij de bevalling vertelde de vader dat hij al een vrouw en twee kinderen had en terugging naar hen. Moeder stond zonder woonst of geld op straat met een baby die haar blijkbaar nog verder in het ongeluk dreef. Na enkele weken bracht zij het kind naar een pleeggezin omdat zij geen overlevingskansen zag samen met de baby. Wanneer Nancy 11 jaar is beslist moeder haar terug bij haar te nemen. Moeder staat met zeer grote verwachtingen tegenover haar dochter. Zij verwacht liefde en genegenheid van het kind waar ze zo voor geleden heeft en een grote dankbaarheid van Nancy omdat ze haar terug naar huis heeft gehaald. Nancy op haar beurt ervaart deze vrouw als een vreemde die haar heeft weggerukt uit haar vertrouwde milieu, maar verwacht tevens dat haar moeder eindelijk gaat goed maken wat ze al die jaren heeft moeten missen.

Na een jaar loopt de relatie zodanig spaak dat het meisje moet worden opgenomen. Moeder noemt haar een harteloos en egoïstisch kind dat niet de minste moeite wil doen om zich aan te passen. Nancy zegt dat ze vies is van moeder, haar aanrakingen niet kan verdragen.

Na een korte rustperiode uiten beiden de wens elkaar terug te zien en te werken aan de band tussen hen. Na een korte proefperiode gaat het meisje terug naar huis.

Er wordt een gezinsbegeleiding opgestart met daaraan vastgekoppeld veel aandacht voor de individuele ondersteuning van moeder en dochter. Tijdens de gezinsgesprekken worden de contacten tussen moeder en dochter besproken.

Aanvankelijk gaat het over zeer kleine dingen: wat vonden ze prettig bij elkaar, wat liep er goed, wat deden ze voor elkaar, wat zijn gezamenlijke interesses enz. We trachten de interacties tussen moeder en dochter te richten op wat er al is en niet op wat er allemaal tekort is.

Daarnaast wordt tijdens de huisbezoeken het verleden van moeder geëxploreerd en een aanzet gegeven tot de verwerking ervan. De erkenning en ondersteuning die ze ervaart in de relatie met ons laat haar toe de relatie met haar kind te herdefiniëren. Ze kan haar hooggespannen verwachtingen naar Nancy toe wat milderen waardoor er meer ruimte komt voor positieve ervaringen in de relatie.

In een aantal gevallen wordt het na enige tijd duidelijk dat de band tussen ouders en kinderen zodanig gestoord is dat er geen mogelijkheden meer zijn tot het realiseren en behouden van iets positiefs in de relatie. De begeleiding is er dan op gericht ouders en kind te helpen bij het uit elkaar gaan en het elkaar toestemming geven voor het aangaan van andere betekenisvolle relaties.

Casus

Wendy is 2 jaar, het jongste kind uit een gezin van 3 kinderen. Zij werd geplaatst toen zij 3 maanden oud was wegens ernstige verwaarlozing. Haar broertjes werden tevens van huis weg gehaald ook al waren zij relatief goed verzorgd.

De relatie tussen moeder en Wendy is ernstig gestoord. Wendy is een kind uit een buitenechtelijke relatie. Moeder hield haar zwangerschap verborgen voor iedereen. Zwangerschap en geboorte waren een marteling voor haar: zij wilde het kind niet, wenste het dood, deed ook de gekste dingen om het kwijt te raken. De baby werd prematuur geboren en moest gedurende vele weken in de couveuse blijven. Moeder kon het niet aan het kind te gaan bezoeken. Toen ze het dan toch thuis kreeg was het kind een vreemde voor haar, een indringer, het levende bewijs dat ze een ernstige fout had gemaakt in haar leven. Zij kon de zorg voor het kind niet aan: ze kon het niet voeden of verschonen, liet het kind maar de hele dag in de wieg liggen. Haar echtgenoot weigerde mee de zorg voor het kind te dragen, want het was niet van hem. Het kind moest na enige tijd dringend worden opgenomen in het ziekenhuis met ernstige uitdrogingsverschijnselen en ondervoeding.

De opname verergert de gestoorde relatie tussen moeder en kind; moeder beschouwt Wendy immers als de schuldige aan het weghalen van haar 2 andere kinderen waar ze zeer veel om geeft. Moeder noemt Wendy een duivel die het op haar gemunt heeft.

Samen met deze moeder werd er een lange weg afgelegd die uiteindelijk resulteerde in de pleeggezinplaatsing van Wendy.

Het werd moeder stilaan duidelijk dat ze ook nog op een andere manier een goede moeder kan zijn dan door zelf voor het kind te zorgen. Het kind de kans geven op te groeien in een gezin waar het wel de kans zal hebben om liefde te geven en te ontvangen is van grote waarde in de relatie moeder-kind.

2.2. Het pad van verandering loopt niet over rozen

Het gezin X komt aankloppen aan de Thuisbegeleidingsdienst na een ernstige crisis. De ouders zijn sinds 2 jaar gescheiden en de kinderen (Nathalie, 15 jaar en Vincent, 12 jaar) verblijven bij moeder. Om de 14 dagen brengen ze een weekend door bij vader. Nathalie is momenteel het probleemkind: zij houdt zich niet aan de huisregels, doet het slecht op school, heeft veel wisselende vriendjes die in allerlei delinquente toestanden betrokken zijn. Moeder kan de situatie niet meer aan. Bij ernstige conflicten belt ze vader op die dan orde op zaken moet komen stellen en weer verdwijnt. Dit is het enige contact tussen de ouders. Daarnaast is er enkel het eindeloze gekibbel aangaande de echtscheiding. Het voorbije weekend kwam Nathalie zonder tekst of uitleg niet naar huis. De rijkswacht pikte haar na 2 dagen op. Moeder is ten einde raad en dreigt met plaatsing.

Dit gezin bevindt zich zoals praktisch alle gezinnen die in de Bijzondere Jeugdzorg worden aangemeld in een ernstige crisissituatie. Zij lijken compleet vastgelopen te zijn, ze weten niet meer wat te doen om de problemen op te lossen.

2.2.1. Normale crises: levensfasen van het gezin

Op zich is crisis een heel normaal en zelfs gezond fenomeen in een gezin. Crisis kan de aanzet vormen tot verandering. Ieder levend wezen en iedere organisatie (zoals het gezin maar bv. ook een team) moet ten gepaste tijde veranderen of het gaat dood, het sterft uit. De mens moet bv. eten om te overleven. Maar eten is het opnemen van iets dat vreemd is aan onszelf en dat ons ook verandert.

Ook het gezin moet regelmatig zijn structuur, zijn manier van denken en leven veranderen om te kunnen overleven. Zo doorloopt ieder gezin een aantal levensfasen die normaal en noodzakelijk zijn, namelijk:

- vorming van het koppel
- gezinsuitbreiding : het koppel wordt een gezin
- adolescentie : leaving home
- het bejaarde koppel

Ieder gezin start bij de **vorming van een koppel**. Twee mensen ontmoeten elkaar en trachten ieder vanuit hun eigen gezinsachtergrond en persoonlijke levenservaring een relatie op te bouwen. Hoe romantisch en gelukkig deze periode ook mag lijken, toch kan ze gepaard gaan met heel wat spanningen en conflicten. Een relatie, een huwelijk is steeds een botsing tussen 2 families met ieder hun eigen normen en waarden. En dit kan men voelen tot in de kleinste details. Vb. Jij rolt de tube tandpasta netjes van begin tot einde op maar je partner pitst er steeds middenin.

Deze eerste fase is een periode van aftasten en onderhandelen, het is een zoeken naar een voorlopig evenwicht waarin de waarden en normen van de beide families vertegenwoordigd zijn. Dit werk is echter nooit af. Ook in de volgende fasen zal het koppel nog regelmatig voelen hoe ieder apart een vertegenwoordiger blijft van zijn eigen familie, keer op keer wil men zoeken naar een gemeenschappelijk perspectief.

In een **tweede fase** wordt het koppel uitgebreid tot een echt gezin door de **geboorte van kinderen**. De komst van een eerste kind is een blijde gebeurtenis maar het geeft ook spanning. Immers heel wat oude patronen moeten veranderen. Er moet op alle vlakken ruimte gemaakt worden voor het kind. De partners krijgen er een rol bij. Ze worden naast kinderen van hun ouders en echtgenoten nu ook vader of moeder.

Ouder zijn is in deze fase vooral verzorgen en koesteren maar ook leiding geven en structuren bieden. Problemen in het gezin in deze levensfasen gaan dan ook vaak terug op deze ontwikkelingsopdracht. Wanneer het zoeken van een evenwicht tussen de verschillende rollen en taken moeizaam tot stand komt, zal de druk van de opvoeding als erg zwaar worden ervaren en er kunnen dingen fout lopen.

In de volgende fase, **de puberteit van de kinderen**, komt er nog een thema bij nl. het loslaten. De kinderen ervaren meer en meer de nood het warme nest te verlaten en eigen ervaringen los van het gezin op te doen. Als ouders staat men voor de taak het kind voldoende vrijheid te geven, zodat het kan experimenteren maar tegelijk het ook nog voldoende houvast te bieden.

In de vierde fase (het lege nest) gaan de **kinderen hun eigen weg** en staan de ouders opnieuw oog in oog met elkaar. De rol van partners komt weer meer op het voorplan staan en dit vraagt opnieuw een aanpassing. Ook t.a.v. de kinderen moet men een nieuwe positie zoeken.

De komst van de kleinkinderen brengt een nieuwe dimensie in het gezinsleven en maakt de cyclus rond.

2.2.2. Belang van crisis

Crisissen komen vooral voor tijdens de overgangen van de ene fase naar de andere waarin het gezin zich moet aanpassen aan de nieuwe ontwikkelingstaken. Maar aanpassen betekent ook veranderen en iedere verandering roept angst en onzekerheid op. Meestal is de tendens om alles maar te laten zoals het is en het oude patroon verder te zetten zeer groot (dit is de homeostatische tendens).

Er is ook heel wat druk nodig om een gezin uit zijn gekende evenwicht te halen. Dit is ook goed want als een gezin om de haverklap zijn manier van leven zou wijzigen zou het weinig veiligheid en zekerheid bieden aan de gezinsleden. Maar een te starre opstelling waarbij haast geen verandering mogelijk is, houdt het gezin eveneens in een wurggreep. Ieder gezin kent dan ook in meerdere of mindere mate de neiging zich te bewegen, te veranderen (dit is de morfogenetische tendens).

Crisis nodigt uit tot een reorganisatie van het gezin waarbij de goede dingen van het oude patroon behouden blijven en aangevuld worden met nieuwe elementen die tijdens de crisis beproefd en goed bevonden werden. In die zin is een crisis een soort proefperiode waarin het gezin kan experimenteren met alternatieve oplossingen.

We moeten dus tot de conclusie komen dat crisis ondanks zijn negatieve bijklank een zeer positieve functie heeft voor het gezin.

Immers:

- het helpt de gezinnen alert te zijn bij moeilijke overgangen
- het geeft de nodige druk om verandering mogelijk te maken,
- het biedt ruimte om te experimenteren met nieuwe oplossingen en manieren van omgaan met problemen.

2.2.3. Variaties in veranderingsprocessen

Veranderingen in een gezin (en in andere systemen zoals een team of een leefgroep) kunnen zich op zeer verschillende manieren voltrekken. We zouden dit als een continuüm kunnen uitzetten met aan de ene kant een zeer soepele en succesvolle overgang van de ene toestand naar de andere zonder dat er zich moeilijke of pijnlijke conflicten voordoen (vb. jongste zoon gaat zelfstandig wonen nadat hij reeds op kot is geweest, en zowel ouders als kinderen zich wat hebben kunnen aanpassen aan de nieuwe gezinstoestand).

Aan de andere kant van het continuüm staan de veranderingen die zeer moeizaam verlopen en gepaard gaan met veel pijn, hevige strijd en breuken. Het zijn dit soort veranderingen die gezinnen aan de rand van de afgrond brengen, die een bedreiging vormen voor het voortbestaan van het gezin zelf.

Vb. plotse uithuisplaatsing van de kinderen, turbulente echtscheiding.

Tussen deze 2 uitersten ligt natuurlijk nog een waaier van mogelijkheden.

Normalerwijs beweegt het gezin zich constant tussen deze 2 extremen. De ene overgang zal vlot en soepel genomen worden, de andere zal meer gepaard gaan met conflicten en pijn. Ernstige problemen komen er wanneer een gezin zich te lang of te dikwijls op die laatste pool bevindt. Wij denken hier vooral aan gezinnen die zich in een chronische crisistoestand bevinden. Deze gezinnen vinden geen rust, geen evenwichtspunt doordat er constant zoveel gebeurt. Ze gaan van de ene crisis naar de andere zonder dat de vorige werd opgelost.

Vb. Vader is alcoholist en krijgt regelmatig hevige woede-uitbarstingen waarbij hij de kinderen mishandelt. Moeder kan de toestand niet aan, ze neemt verdovende medicatie en ligt meestal in bed. Laatst nam ze een overdosis, één van de kinderen vond haar net op tijd. De oudste dochter spijbelt veel om de zorg van het gezin op zich te nemen. N.a.v. ernstige vandalenstreken van de zoon wordt dit gezin gemeld aan het CBJ. De controle wordt tijdelijk overgenomen door buitenstaanders (hulpverleners). Het gezin kent een relatieve rust tot er een ernstige ruzie ontstaat tussen vader en grootmoeder die uitdraait op handgemeen, enz.

Dit is een zeer typisch patroon in vele multi-probleemgezinnen. Leven in een constante crisis is hun manier van overleven geworden. Vaak kennen deze gezinnen in hun leven en in de vorige generatie zoveel verdriet, pijn en breuken dat zij er liever voor kiezen hier niets van te voelen door er ook niet bij stil te staan. Agressie, kwaadheid en geweld is voor hen minder erg dan die diepe pijn (van afwijzing, gebrek aan ouderliefde, misbruik en mishandeling, enz.) te moeten doormaken. Wanneer het te erg wordt, gebeurt er iets in het gezin waardoor de buitenwereld in actie schiet. Er wordt een kind geplaatst, vader of moeder wordt opgenomen in psychiatrie of gaat de gevangenis in, enz. Zolang het gezin echter niet wordt geholpen de basisthema's aan te spreken en de veiligheid krijgt om daar iets mee te doen, zal het zich blijven bewegen van de ene crisis naar de andere.

2.2.4. Rol van de hulpverlener

Het is zeer belangrijk als hulpverlener te beseffen wat crisis betekent voor een gezin om er van daaruit optimaal op te kunnen inspelen.

Sommige gezinnen nestelen zich te lang in een oude vastgeroeste toestand die niet meer voldoet aan de noden van het gezin.

Vb. In een gezin met opgroeiende kindeën (12 en 14 jaar) wordt er vastgehouden aan het oude patroon dat het gezin altijd alles samen doet. Moeder staat nog volledig in voor de zorg van de kinderen (kleden kiezen, boterhammen smeren, enz.). De kinderen hebben weinig of geen zelfstandigheid.

In dit soort gezinnen is het belangrijk dat je je als hulpverlener opstelt aan de pool van verandering. Dit kan gebeuren op verschillende manieren. Ofwel begeleidt je het gezin met zachte hand naar verandering toe door iedere stap weg van het oude vertrouwde te benadrukken en te bekrachtigen.

Bij gezinnen die erg bang zijn voor verandering en zeer strak houden aan het oude vertrouwde zal dit echter voor niet voldoende tegengewicht zorgen. Hun angst voor het nieuwe en onbekende is zo groot dat ze haast geen stappen durven zetten. Een serieuze crisis kan hen helpen die beangstigende stap toch te zetten.

In dit geval moeten wij de crisis dus een handje helpen door i.p.v. tijdens conflictperiodes de plooiën helpen glad te strijken en te verzoenen juist meer de verschillen te beklemtonen, hen in verwarring te brengen rond gevestigde waarden en bekende patronen.

Vb. In een gezin waar de leerproblemen van de enige zoon een weerspiegeling zijn van de verdoken conflicten tussen vader en moeder over de bereikte sociale status en ambities, kunnen we het vuur onder de ketel houden door bv. te praten over de dreigende mislukking van de schoolcarrière van de zoon. Door aan te geven dat het misschien beter is dat de zoon stopt met studeren omdat de aanhoudende spanningen daarrond te zwaar zijn voor het gezin, brengen we het water stilaan op kookpunt. Tijdens een volgend gesprek barst de zoon uit dat het voor hem nu allemaal wel genoeg is. Hij is het aanhoudend gezeur en gekibbel van zijn ouders beu; dat ze eerst maar eens naar hun eigen problemen kijken. Hij is niet van plan zijn studies op te geven en een eeuwige mislukking te worden zoals zijn vader.

De ouders trachten het incident toe te dekken. Door verder in te gaan op de verschillen tussen vader en moeder komen we uiteindelijk bij de onderliggende problemen en kunnen reële veranderingen tot stand komen.

Wij leiden het gezin dus naar meer onevenwicht en dit kan angst oproepen zowel bij het gezin als bij de hulpverlener en het gehele hulpverleningssysteem. De angst van het gezin moet je mee helpen dragen door hen vertrouwen te geven, maar mag je nooit helemaal wegnemen. Ook je eigen angst en onzekerheid is heel normaal. Het klassieke beeld van de hulpverlener is nog steeds dat van een zeer begripvol iemand die warmte en zekerheid biedt, niet dat van een herder die zijn schaapjes naar de rand van de afgrond drijft. Ook al komt die kudde dan misschien na een grote sprong op een nieuwe wei met heerlijk groen gras. Het is belangrijk dat de hulpverlener gesteund wordt door zijn omgeving in zijn moeilijke taak. Zowel teamleden, directie als doorverwijzer moeten op de hoogte zijn van de doelstelling en zich erachter kunnen scharen. De kritiek dat je als opvoeder domme en slechte dingen doet kun je nu best missen.

In tegenstelling tot het vorige type van gezinnen ondervinden gezinnen die zich in een chronische crisistoestand bevinden, totaal geen baat bij dit soort interventies. In deze gezinnen moet er meer rust en regelmaat komen, zij moeten een evenwicht vinden waarbij ze zich goed voelen en van waaruit ze opnieuw kunnen groeien.

Als hulpverlener ga je dan ook in de eerste plaats proberen de crisissen af te remmen, door te wijzen op wat hen verbindt, door aan te sluiten bij de goede dingen in het gezin en door hen te helpen snelwerkende praktische oplossingen te vinden voor de problemen van alledag. Daarnaast moet je ook trachten in contact te komen met de verschrikkelijke pijn en het onmenselijk verdriet dat deze gezinnen in hun kelder begraven hebben. Misschien vinden ze de kracht om in een warme, steunende en liefdevolle relatie deze pijnlijke dingen in een ander licht te bekijken en te verwerken. Als begeleider sta je vaak model voor dit soort relaties, je kan de aanzet en het vertrouwen geven om deze weg verder te gaan. De uiteindelijke verwerking zal echter moeten gebeuren in een intensieve therapie.

Vb. In het gezin X moet moeder zeer regelmatig opgenomen worden in een psychiatrische kliniek wegens ernstige depressies en zeer agressieve zelfmoordpogingen. Telkens wanneer moeder uit het gezin is krijgen vader en zoon slaande ruzie over o.a. uitgaansuren, geld, de brommer, enz. Wanneer alles werkelijk uit de hand dreigt te lopen wordt moeder meestal weer beter en komt terug naar huis. Dit is het gewone patroon in het gezin. Het gezin zegt het zelf "wij hangen aan elkaar van de miserie".

Vanuit de thuisbegeleidingsdienst kiezen wij voor een dubbel spoor. Enerzijds trachten we wat meer rust te brengen door duidelijke afspraken over bv. taakverdeling, uitgaansuren, enz. het gezin wat meer structuur te bieden. Er wordt poetshulp ingeschakeld en naar activiteiten buitenshuis gezocht voor moeder.

Dit alles kan wat meer rust brengen.

Anderzijds brengen we ook een gesprek op gang over de dieperliggende emotionele thema's: het seksueel misbruik van moeder, de schuldvragen van de kinderen, het enorme tekort aan liefde en genegenheid dat beide ouders gekend hebben, enz.

Valkuil bij dit soort gezinnen is dat je meegezogen wordt in de razende levensstijl van deze mensen, je verliest zelf de pedalen bij zoveel conflicten en probleemtoestanden; het enige wat je nog lijkt te doen is brandjes blussen of strenge politiemans spelen die controleert en straft. Ook hier moet je kunnen terugvallen op je team dat je helpt een overzicht te behouden, je mee draagt bij de zoveelste terugval en je de nodige steun biedt bij een confrontatie met zoveel ellende en onmacht.

3. Gezinsbegeleiding in de residentiële bijzondere jeugdzorg.

3.1. Historiek

Gezinsbegeleiding is in de Bijzondere Jeugdzorg een vrij recent verschijnsel. Lange tijd kregen de ouders en familieleden van geplaatste kinderen totaal geen erkenning of inspraak. Zij werden bekeken als de schuldige, bijna misdadige ouders die liefst zo ver mogelijk moesten worden weggehouden van het kind. Men trachtte hun invloed te beperken om zo de gunstige ontwikkeling van het kind te vrijwaren. Het kind werd binnengehaald in de instelling alsof het geen eigen verleden, geen achtergrond had. De normen en regels die in het gezin golden, hielden plots op te bestaan en er kwamen zogenaamd "betere" normen voor in de plaats

Geleidelijk aan kwam men tot het besef dat het kind niet als een onbeschreven blad binnenkomt in de instelling maar dat het een eigen verleden heeft dat wel degelijk bepalend is voor wie het kind is en wat het nodig heeft. Men zag ook hoe jongeren onmiddellijk na de plaatsing hun eigen milieu weer opzochten en zich daar niet of nauwelijks konden stand houden. De problematiek herhaalde zich in de nieuwe generatie.

Daarom trachtte men via de werking van de sociale dienst de ouders opnieuw meer te betrekken bij de plaatsing en meer plaats te geven in het leven van hun kind.

Met zeer veel goede bedoelingen en energie trachtte men de contacten tussen de ouders en de kinderen meer kansen te geven. Door een gebrek aan visie op de moeilijkheden als gezinsproblemen bleef het echter vaak de feiten achterna hollen en het kwaad zoveel mogelijk te beperken.

Het echte gezinsgericht werken en de gezinsbegeleiding staat nog in de kinderschoenen. Stilaan wordt het systeemdenken en het gezinsdenken opgenomen in de werking van een aantal instellingen. Gezinsgericht werken in de leefgroep en gezinsbegeleiding moeten hand in hand gaan wil men enig resultaat boeken. Het gezin en de ouders moeten niet alleen meer contact kunnen hebben met hun kind, zij moeten ook zoveel mogelijk actief betrokken worden in de opvoeding en de behandeling van het kind. De ouders moeten gestimuleerd worden om de taken die zij aankunnen te blijven uitoefenen (vb. schoolkeuze van het kind, aankopen van kleding, verjaardagen vieren, enz.). De gezinsbegeleiding is erop gericht zicht te krijgen op het gezinsfunctioneren en het in de mate van het mogelijke bij te sturen.

vzw Rapunzel

www.rapunzelvzw.be

3.2. Doelstellingen van de gezinsbegeleiding

De doelstellingen van de gezinsbegeleiding krijgen een verschillende invulling in de verticale leefgroepen met gezinsgerichte werking en in de adolescentengroepen met accent op zelfstandigheidstraining.

3.2.1. Gezinsbegeleiding in de verticale leefgroepen

In de verticale leefgroepen is de gezinsbegeleiding gericht op een zodanige verandering en stabilisering van de gezinstoestand dat verdere contacten tussen familie en kind of zelfs terughuisplaatsing mogelijk worden.

In deze leefgroepen tracht men de contacten tussen het kind en zijn familie van herkomst zoveel mogelijk te waarborgen. Iedere interactie tussen leefgroep en familie moet in eerste instantie gericht zijn op het behoud en de kwalitatieve verbetering van de verbondenheid tussen gezin en kind.

Dit vraagt enerzijds een grote tolerantie en helder inzicht wat betreft de normen en waarden van het familiaal milieu, anderzijds een even grote standvastigheid en beslistheid ter bescherming van het kind met zijn eigen specifieke problemen en groeikansen. Het vinden van een evenwicht tussen hulpverlening aan het gezin en bescherming van het kind is een zeer moeilijke opdracht waarbij duidelijke en stevige samenwerkingsverbanden tussen gezin, instelling en plaatsende instantie van zeer groot belang zijn.

Casus:

In het gezin X zijn 2 kinderen van resp. 6 en 4 jaar. Zij werden geplaatst met een dwingende maatregel van de Jeugdrechtbank omwille van materiële en pedagogische verwaarlozing.

Er wordt een gezinsbegeleiding opgestart in nauwe samenwerking met de leefgroep met als doelstelling een zo spoedig mogelijke terughuisplaatsing van de kinderen. Enerzijds wordt er gewerkt rond de basisproblematiek van dit gezin (de echtelijke moeilijkheden tussen de ouders en de zware druk die de grootouders op dit jonge gezin leggen). Anderzijds werken we heel concreet aan de omgang tussen ouders en kinderen. Het is op dit laatste aspect dat we hier verder zullen ingaan.

De jeugdrechtbank geeft toestemming voor het organiseren van bezoeken en weekends. De contacten worden geleidelijk aan opgebouwd. Tijdens de bezoeken in de instelling observeren de opvoeders de manier van omgaan tussen ouders en kinderen. Zij komen echter niet tussenbeide, tenzij de ouders hierom vragen of tenzij er leefregels van de groep worden overschreden (vb. op de kamer van de kinderen gaan). Uit deze observaties blijkt dat het oudste zoontje Bert vader en moeder terroriseert en allerlei gunsten tracht af te dwingen. Hij stelt zich op als partner van moeder. Geen van beide ouders gaan hier tegenin. Moeder vindt het best grappig hoe haar kleine prins vader in mootjes hakt, vader kan en durft geen grenzen stellen uit angst dat hij zijn vrouw dan helemaal verliest.

Een anekdote: Het gezin X doet een uitstap naar een speeltuin en de kinderen worden getraakteerd. Bert kiest een frisdrank en een reuze-ijsje. Moeder draagt vader op het gevraagde te halen. Eens Bert voor zijn ijsje zit, begint hij te zeuren dat hij iets anders wil. Vader zegt zwakjes dat hij dit moet opeten, moeder lacht ermee. Bert gooit koppig zijn ijsje op de grond en moeder moet nog harder lachen. Hierdoor aangemoedigd giet hij zijn glas leeg op de tafel en op vaders broek. Wanneer vader wil protesteren scheldt moeder hem uit en zegt dat hij als de bliksem iets anders moet gaan halen voor het arme kind.

Eens er een vertrouwensrelatie gegroeid is tussen het begeleidingsteam en het gezin wordt ingegaan op dit problematische aspect in de omgang. Door te praten over de moeilijkheden die Bert in de groep ondervindt door zijn tirannieke gedrag en de consequenties voor de toekomst, kunnen we de ouders stilaan motiveren er iets aan te doen. Vader en moeder trachten zich sterker op te stellen naar Bert toe maar hebben hiervoor zeer veel ondersteuning van ons nodig. Beide partijen zijn bang de liefde van de ander te verliezen. Deze angst maakt dat de ouders geneigd zijn toch weer toe te geven aan Bert zijn grillen, bv. wanneer het afscheid na het weekend zeer moeilijk verloopt. Bert wil moeder geen kus geven omdat hij geen nieuwe fiets krijgt, hij schreeuwt en schopt in het rond, scheldt moeder uit. Enkel met zeer veel ondersteuning van de opvoeders en de verzekering dat ze de juiste beslissing nam, kan moeder weggaan zonder toe te geven. Eens alles terug rustig is telefoneren wij de ouders en laten hen weten hoe de rest van de avond verlopen is. De individuele begeleidster van Bert geeft veel aandacht aan zijn verdriet, kwaadheid en verwarring over de veranderde houding van de ouders. Zij zoekt samen met hem hoe hij dingen kan goed maken, hoe hij zijn wensen op een andere manier kan kenbaar maken.

3.2.2. Gezinsbegeleiding in de adolescentengroepen

In de adolescentengroepen is de gezinsbegeleiding een hulp bij de verwerking van het familiaal verleden en het inzicht krijgen in de eigen plaats en functie van de jongere in de gezinsdynamiek. Dit zijn basisvoorwaarden opdat jongeren een adequaat individuatie- en losmakingsproces kunnen doormaken.

De jongeren en hun gezinnen kampen vaak met een zeer complexe leaving-home problematiek. De zeer ambivalente ouder-kind binding, die typerend is voor deze probleemgezinnen, wordt nog eens extra op de proef gesteld door het gegeven van de plaatsing. Vaak zien we dan pseudo-autonoom gedrag bij de jongere optreden en een extreme verwerping van en door het ouderlijk milieu.

Om dit verlies te compenseren nestelen velen van onze jongeren zich in het gezin van hun vriend(in) waar dan vaak na enige tijd een herhaling van dezelfde problemen als bij hen thuis voorkomt. Tijdens de gezinsgesprekken trachten we de jongere en zijn ouders te begeleiden naar reële losmaking en autonomie. Paradoxaal genoeg ligt het grootste deel van het werk in het herstellen van de verbondenheid tussen de gezinsleden. Dit betekent niet dat de jongere opnieuw veel contact moet hebben met de ouders, wel dat er een minimum aan begrip en zorg voor elkaar is, dat het verbindend patroon tussen de belevingswereld van de jongere en deze van de ouders siblings geëxpliciteerd wordt.

Casus:

Marleen is 17 jaar. Zij bereidt zich voor op volledig zelfstandig wonen in het centrum voor kamertraining (een leefvorm waarbij iedere jongere zijn eigen studio heeft en volledig voor zichzelf moet instaan maar waarbij er constant een opvoeder aanwezig is in het gebouw). Tot haar 13de jaar verbleef Marleen bij haar moeder waar ze ernstig mishandeld en misbruikt werd. De jeugdrechtbank greep in en besliste om Marleen terug bij haar vader te plaatsen. Marleen had haar vader niet meer gezien sinds ze 6 jaar was.

Vader en zijn nieuwe vrouw namen haar op in huis en trachtten er het beste van te maken. Aanvankelijk genoot Marleen van de hervonden rust en de aandacht en zorg van haar stiefmoeder. Het liep echter fout wanneer de ouders beperkingen oplegden rond uitgaan, zakgeld, enz. De moeilijkheden escaleren en Marleen loopt van huis weg.

Bij het begin van de opname stelt Marleen dat ze zo ontgoocheld is in haar vader en razend op de stiefmoeder dat ze alle contact wenst te verbreken. Ze vraagt om de weekends te mogen doorbrengen in het gezin van haar vriend.

Er worden gezinsgesprekken (met Marleen, vader en stiefmoeder en sporadisch de vriend van Marleen) gestart om meer klaarheid te brengen in de situatie. We gaan samen op zoek naar wat ze nog voor elkaar kunnen betekenen nu Marleen ervoor gekozen heeft om haar eigen leven te leiden. Bij zowel vader als Marleen onderkennen we een warme genegenheid voor elkaar maar ook een grote angst voor afwijzing en verwerping. Beiden zitten met zeer veel vragen naar elkaar toe rond wat er in het verleden gebeurd is.

Waarom liet vader zijn dochtertje achter bij een vrouw waarvan hij wist dat ze dronk en zeer labiel was ? Waarom kwam hij niet meer op bezoek ? Waarom liet Marleen vader niet weten dat ze het zo moeilijk had bij haar thuis ?

Geleidelijk aan kunnen deze vragen gesteld en beantwoord worden en raken vader en dochter verzekerd van elkaars liefde. Vader laat zijn zorg zien door Marleen te motiveren en te ondersteunen voor individuele therapie, hij knapt een huisje op voor haar, enz. Marleen gaat terug op weekend bij vader en kan opnieuw gezellig kletsten met haar stiefmoeder. De toekomstige schoonfamilie verliest meer en meer zijn concurrentiële positie tegenover het gezin van oorsprong.

3.3. Verloop van de gezinsbegeleiding

3.3.1 Verwerking van de plaatsing

Het is zeer belangrijk dat er tijdens de gezinsbegeleiding voldoende aandacht wordt besteed aan de manier waarop de familie omgaat met het gegeven van de plaatsing.

Men moet op zijn minst een poging doen om samen met het gezin te zoeken naar een mogelijke zinvolle plaats en betekenis van de plaatsing in de geschiedenis van het gezin. Wanneer het gezin de plaatsing enkel beleeft als een soort van bestraffing of extreme afkeuring en verwerping van de leefwereld en normensysteem, legt dit een zware hypotheek op de werking met het gezin maar ook op de begeleidingsmogelijkheden met het kind.

Immers, loyaal aan zijn familie, zal het kind zich niet willen aanpassen en laten begeleiden door mensen die impliciet zijn ouders veroordelen tot slechte ouders.

Vandaar dat het raadzaam is om reeds bij de intake de ouders in het hulpverleningsproces te betrekken. Tijdens deze gezinsintake moet een soort van onderhandeling worden opgezet over de doelstellingen van de plaatsing en de manier waarop er gewerkt zal worden met het kind en zijn gezin. Tijdens de gezinsintake worden de fundamenten gelegd voor de verdere begeleiding. Dit eerste gesprek is in grote mate bepalend voor de resultaten van zowel individuele als gezinsbegeleiding.

Jammer genoeg hebben de gezinnen alvorens ze in de BJZ terecht komen vaak al zoveel vernederingen en beschuldigingen te slikken gekregen dat hun vertrouwen in hulpverleners meer dan geschokt is. Een groot deel van het werk bestaat uit het herstellen van dit vertrouwen en het opbouwen van een minimum aan zelfrespect en geloof in eigen mogelijkheden.

3.3.2. Het belang van een gezinsgerichte werking in de leefgroep

De basis voor de gezinsbegeleiding wordt eigenlijk gelegd in de werking van de leefgroep. De omgang met het kind of de jongere en de interacties tussen leefgroep en gezin geven de context aan waarbinnen de gezinsbegeleiding zich kan ontwikkelen.

Wanneer er in de leefgroep en in de individuele begeleiding geen of onvoldoende aandacht en plaats is voor het gezinsverleden van het kind en de huidige gezinsdynamiek die het meebrengt in de leefgroep, is de gezinsbegeleiding in wezen onmogelijk.

Immers, de gezinsbegeleiding kan niet bestaan los van het werk in de leefgroep. Iedere verandering van kind of gezin moet zorgvuldig worden geïntegreerd in de onderstroom van het gezinsleven.

De teamvergaderingen zijn centrale momenten in de gezinsbegeleiding: bezoeken, weekends en belangrijke gebeurtenissen voor het gezin worden samen besproken, afspraken tussen leefgroep en gezin worden geëvalueerd en eventueel herzien, individuele en gezinsbegeleiding worden op elkaar afgestemd.

Regelmatig worden we met het probleem geconfronteerd dat het kind of de jongere sneller evolueert dan het gezin. Vaak zitten de gezinnen aan de grens van hun mogelijkheden waar het kind of de jongere nog een hele weg kan en wil afleggen. Hier is het verleidelijk om het gezin te droppen, de gezinsbanden los te snijden zodat het kind zich "vrij" kan ontwikkelen. Deze fout mag men echter niet maken. Iedere verandering kan maar enige stabiliteit kennen als ze te verzoenen is met het geldende familieparadigma en als ze geen afbreuk doet aan de loyaliteiten van het kind met zijn gezin.

Casus

Joeri is 13 jaar en is de jongste in een gezin met 2 kinderen (zijn zus Laura is 17 jaar).

Joeri stapte zelf (!) naar het CBJ met de dringende vraag om geplaatst te worden. Zijn ouders leven sinds een jaar gescheiden, hij werd toegewezen aan vader na een zeer turbulente periode bij moeder. Het leven thuis is echter onhoudbaar. Vader kijkt niet om naar de kinderen, brengt het grootste deel van zijn tijd door bij zijn vriendin. Als hij er wel is terroriseert hij de kinderen. Hij stelt haast onmogelijke eisen en regels en deelt harde klappen uit wanneer de kinderen niet onmiddellijk gehoorzamen. Moeder woont in bij haar vriend en beklagt zich over de hele situatie. Als Joeri bij haar is kan ze hem echter niet in de hand houden: hij spijbelt veel, pleegt kleine diefstallen en haalt serieuze vandalenstreken uit.

Joeri trekt aan de alarmbel door zijn vraag om plaatsing. Hij hoopt tevens zijn ouders terug samen te brengen. De ouders staan verbijsterd dat Joeri ervoor kiest om in een instelling te gaan wonen. Aanvankelijk tonen ze zich bereid en gemotiveerd om in begeleiding te stappen zodat de toestand van het gescheiden gezin opnieuw leefbaar wordt. Wij opteren voor de volgende doelstelling: samen met het gezin zoeken naar een nieuwe manier van met elkaar omgaan. Enerzijds: hoe kunnen de ouders ouders blijven ook al zijn ze niet langer partners, anderzijds: hoe kunnen de kinderen zonder schuldgevoelens beide ouders (graag) blijven zien. In de individuele begeleiding van Joeri wordt aandacht besteed aan zijn herenigings- en reddingsfantasieën.

Joeri zit met duidelijke vragen en verlangens naar zijn ouders. Hij is op zoek naar geborgenheid en warmte maar ook naar duidelijke structuur en correcte leiding. In de loop van de begeleiding krijgt hij meer en meer zicht op de gezinsproblemen en zijn aandeel daarin. De ouders daarentegen zakken verder weg in eindeloze scheldpartijen en beschuldigingen. De behoeften van de kinderen zijn slechts derderangs. Wanneer zij hiermee geconfronteerd worden, geven zij aan dat zij het gevecht rond de scheiding niet willen loskoppelen van de opvoeding en de zorg voor de kinderen. Vader zegt bv. niet te willen praten over de problemen met de kinderen zolang moeder om alimentatie vraagt. Moeder verklaart zich machteloos, want als hij niet wil praten kan zij ook niets doen. De gezinsbegeleiding en de individuele begeleiding van Joeri kunnen in dit geval niet samen opgaan. Joeri komt meer en meer alleen te staan door zijn vraag om genegenheid en

structuur in een opgebroken gezin dat enkel nog tracht te overleven door elkaar kapot te maken. Joeri kan deze harde confrontatie niet aan en glijdt verder weg in delinquentie. Op dat moment hebben wij ervoor moeten kiezen de individuele begeleiding van Joeri over een andere boeg te gooien. Wil Joeri in dit gezin kunnen overleven dan moeten we hem ondersteunen in de concrete omgang met zijn familie. Het verwerken van zijn verleden en het uitbalanceren van zijn emotionele ontwikkeling, maakt hem op dit moment te kwetsbaar in zijn gezin, een kwetsbaarheid waar op dit moment nog geen ruimte voor is.

3.3.3. De begeleide gezinscontacten: huisbezoeken en gezinsgesprekken

Huisbezoeken en gezinsgesprekken zijn de geplande momenten waarop we samen met het gezin op zoek gaan hoe we de familiale interacties kunnen verbeteren.

Huisbezoeken bij ouders, grootouders, andere familieleden zijn noodzakelijk om contact te kunnen houden met bepaalde families. Niet alle gezinnen zijn gemotiveerd om effectief in begeleiding te stappen. Bezoeken vanuit de instelling aan huis vragen een minimum aan engagement dat niet alle gezinnen kunnen opbrengen.

De mogelijkheden van huisbezoeken zijn enerzijds erg beperkt: er wordt informatie uitgewisseld, afspraken worden op punt gesteld en de contacten worden geëvalueerd. Daar het gezin op het thuisfront speelt, zijn meer indringende interventies praktisch onmogelijk. De hefboom tot reële verandering ontbreekt.

Anderzijds leveren de huisbezoeken een schat aan informatie op. Men ziet wat de levensomstandigheden van dit gezin zijn, hoe hun huishouden georganiseerd of gesorganiseerd is, welke contacten er met de buurt zijn, in welke mate het huis gericht is op de aanwezigheid van kinderen enz.

Men kan op het moment inspelen op wat er zich voordoet, de begeleiding kan zeer concreet en praktisch worden. Ook voor de mensen zelf is het een belangrijk gegeven dat je bij hen aan huis komt.

De aanvaardende en respectvolle houding van de begeleiders wordt hier getoetst aan de dagdagelijkse realiteit.

Meer gemotiveerde gezinnen worden uitgenodigd in de instelling voor regelmatige gezinsgesprekken. De frequentie hiervan hangt af van de overeengekomen doelstellingen.

In principe zijn alle leden van het kerngezin en de individuele begeleider van het kind aanwezig. Indien nodig worden andere betrokken partijen zoals grootouders, consultant van de JRB of CBJ, vaste vriend(in) van één van de ouders of van de jongere eveneens uitgenodigd.

Tijdens deze gezinscontacten wordt tevens gebruik gemaakt van spelmateriaal, projectieve technieken en nonverbale interventies (vb. sculpting, d.w.z. het visualiseren van gezinsorganisatie en -relaties door de gezinsleden een standbeeld van en met hun eigen familie te laten maken).

Deze regelmatige gesprekken geven ons de kans om ons in te voegen in het systeem en zo van binnenuit verandering op gang te brengen. Dit vormt de opening naar "second order change", d.w.z. veranderingen in de interne organisatie van het gezin.

Verschuivingen die zo tot stand komen, kennen een veel grotere stabiliteit en duurzaamheid dan de resultaten van adviezen die extern worden opgedrongen en slechts op het oppervlakteniveau inwerken.

Casus

Het gezin Y bestaat uit vader , moeder en 3 kinderen van 5, 4 en 3 jaar. Moeder is een zwaar incestslachtoffer en heeft een zeer labiel evenwicht. Zij moet regelmatig worden opgenomen in de psychiatrie. De vader besliste om de kinderen te plaatsen omdat hij geen andere oplossing meer zag.

Tijdens de gezinsgesprekken stellen we een groot onevenwicht vast in de partnerrelatie. Vader is diegene die alle verantwoordelijkheid in het gezin draagt, hij neemt autonoom alle beslissingen, draagt zorg voor de kinderen en zijn vrouw.

Moeder daarentegen lijkt geen enkele functie te hebben in het gezin, zij is de sukkel en de zieke die niets aankan, die geen enkel taak tot een goed einde kan brengen. Bij nadere beschouwing lijkt het echter de vrouw te zijn die de emoties draagt in dit gezin, zij is het hart van de familie en voelt feilloos de noden, behoeften en zorgen van zowel haar kinderen als haar man aan. De man lijkt emotioneel leeg, hij rationaliseert gevoelens van bv. liefde of rouw weg in beslissingen en acties. Dit patroon behoort echter tot het ondergronds circuit van het gezin.

Wanneer er problemen of conflicten komen in het gezin, begint moeder te klagen over al haar angsten en dwanggedachten of kruipt met zware migraine en rugpijn in bed. Vader schiet in actie en neemt alles over van moeder.

Op deze manier komen de onderliggende problemen in het gezin nooit aan de oppervlakte. Op termijn blijkt deze gezinsorganisatie echter nefast voor alle gezinsleden. Tijdens de gezins- en partnersgesprekken trachten wij het systeem uit balans te brengen door het onderliggende patroon meer naar de oppervlakte te brengen. Enerzijds ondersteunen wij de vrouw sterk in haar gezonde aspecten en praten we over de belangrijke functie die ze heeft in haar gezin. Bijvoorbeeld door haar erop te wijzen dat de kinderen vlot naar haar luisteren wanneer ze een opmerking geeft, we vragen haar mening over de nachtelijke huilbuien van het jongste kind. Anderzijds geven we veel aandacht aan de kleine kanten van vader door onder andere in te gaan op zijn geschiedenis. Tevens confronteren we hen met zijn zagezegde democratie maar feitelijke autocratie.

Geleidelijk aan neemt de vrouw zelf meer verantwoordelijkheid op (zij gaat bv. zelf kleding kopen voor haar en de kinderen). Aanvankelijk laat vader dit betijen tot hij merkt dat zijn positie in gevaar komt. Vader en moeder krijgen hevige ruzie over het runnen van het huishouden en de aanpak van de kinderen. Tijdens deze crisis komen echter ook de al jaren sluimerende gevoelens van uitbuiting, kwaadheid, vernedering enz. naar boven. De weg is geopend voor het vinden van een nieuw evenwicht waarbij vader en moeder meer gelijkwaardige partners kunnen en mogen zijn.

4. Ingrediënten van ambulante gezinsbegeleiding

In dit deel stellen wij 3 elementen voor die ons inziens op één of andere manier besloten moeten zitten in een ambulante gezinsbegeleiding wil men kunnen spreken van een integrale begeleiding.

Wij onderscheiden de volgende aspecten:

- Systemische basisoriëntatie
- Pedagogische begeleiding
- De zorg voor het ecosysteem

Ter verduidelijking wordt bij ieder van deze aspecten kort een mogelijke werkvorm besproken.

4.1. Systemische basisoriëntatie

Het systemisch denkkader vormt het basismodel voor de ambulante gezinsbegeleiding. Het biedt ons in de eerste plaats een andere manier van denken over en benaderen van menselijk gedrag en dus ook probleemgedrag.

De klassieke benadering van probleemgedrag is gebaseerd op principes en regels overgenomen uit de positieve wetenschappen en is gekenmerkt door lineair denken. Oorzaak- gevolg-redeneringen hebben hun succes gekend in bv. de medische wetenschappen. Ze zijn echter ontoereikend voor het begrijpen en veranderen van zeer complexe processen zoals het functioneren van de mens of van een gezin.

Vb. De oorzaak van negatief gedrag van één kind uit een gezin wordt weggenomen door bv. zindelijkheidstraining bij bedplassen, assertiviteitstraining bij sociale angst. Maar een ander kind van dit gezin begint symptomen te vertonen.

Het systeemdenken biedt ons een denkkader waarin de betekenis van het probleemgedrag begrepen wordt binnen een bredere context. Probleemgedrag en symptomen worden niet meer in de eerste plaats beschouwd als een negatief signaal, als een hinderlijk probleem dat zo efficiënt mogelijk moet worden weggewerkt. Wel als een signaal met betekenis, als een communicatief fenomeen. Het symptoom kan ons helpen in het beter begrijpen van het gezin in zijn geheel en kan ons dus ook richten op een meer integrale behandeling.

Vb. Studieproblemen worden volgens het klassieke denkkader steeds opgevat als een falen van het individu dat kan verholpen worden door studiebegeleiding, concentratioefeningen enz. In het systeemdenken wordt tevens gezocht naar de mogelijke functie, de betekenis van dit probleem voor het gezin als geheel. De studiemoeilijkheden van de zoon kunnen bv. uitdrukking geven aan het conflict dat er woedt tussen vader en moeder over het belang van studeren, diploma's en sociale status. Er zal dus niet alleen moeten gewerkt worden aan het studiegedrag van de zoon maar ook aan meer overeenstemming tussen beide ouders in hun houding rond studeren.

In vele gevallen is het symptoom een oplossing voor een dieperliggend probleem van het gezin. Via deze concrete klacht kunnen we het onderliggend functioneren naar boven brengen en ook daar iets aan veranderen.

Werkvorm : Gezinsspelsessie

Het huidige gezin bestaat uit moeder en haar vriend, Werner (8 jaar) en Isabel (6 jaar). Vader en moeder zijn gescheiden sinds 2 jaar, de kinderen verblijven overwegend bij moeder en gaan 14-daags op weekend bij hun vader. De dagen voor en na deze weekends zijn een hel voor iedereen. Werner is onhandelbaar en agressief, hij scheldt moeder uit en raakt geregeld slaags met de inwonende vriend van moeder. Isabel daarentegen is erg teruggetrokken en angstig. Ze durft niet alleen te gaan slapen en klaagt over hoofd- en buikpijn.

Het afhalen en brengen van de kinderen in de weekends verloopt steeds erg moeilijk en gespannen. De kinderen worden beladen met negatieve boodschappen en voelen een grote druk om partij te kiezen. Geen van beide ouders ziet werkelijk hoe ze de kinderen hiermee belasten, hoe ze hen voor een onmogelijke keuze stellen. De kinderen zelf durven nauwelijks benoemen hoe moeilijk deze situatie voor hen is uit angst één van beiden te verliezen.

Als team zochten we naar een metafoor om het gezin in contact te brengen met elkaar rond deze probleemsituatie. Tijdens een gezinsspelsessie op onze dienst werken we als volgt. We hebben twee boten waarop een familie beertjes zit, de Mamaboot en de Papaboot. De kleine beertjes moeten op zee overstappen van de ene boot naar de andere. De kinderen gaan vlot mee in het spel en zoeken actief hoe de beertjes kunnen overstappen. Ze geven aan dat dit niet makkelijk is want de zee is erg woelig en ze zijn bang om in het water te vallen. Als ze dan op de andere boot zijn, zijn ze onrustig. Als het leuk is op de Papaboot zijn ze bang dat de Mamaboot hen niet meer zal komen halen, als de Mamaboot te ver wegvaart zijn ze bang dat de Papaboot hen niet meer zal vinden enz. De kinderen kunnen via het spel uitdrukking geven aan de complexiteit van de situatie waarin ze zich bevinden en de manier waarop ze dit beleven. Aanvankelijk zitten de volwassenen er wat stijfjes bij maar stilaan komen ze mee in het spel. Ze gaan via het spel op zoek naar oplossingen. Zo komen ze samen tot het idee om het overstappen niet meer in de volle woeste zee te laten gebeuren maar in een rustig water of als dit niet kan via de Tante-beer die aan wal woont.

Moeder nam de verantwoordelijkheid om dit samen met ons met haar ex-man te bespreken.

De bootjes-metafoor bleef een communicatiekanaal in dit gezin waarmee moeilijke situaties rond de echtscheiding bespreekbaar bleven. De kinderen konden hun gevoelens in een veiliger sfeer uitspreken waardoor heel wat probleemgedrag kon achterwege blijven.

De gezinsspelsessie is slechts één voorbeeld van systemisch werken. Uiteindelijk zitten alle interventies in de gezinnen doordrongen van dit gedachtengoed. Steeds opnieuw is het een zoeken hoe we systemische begrippen kunnen vertalen in concrete termen die voor iedereen toegankelijk zijn en waarmee we tot actie kunnen overgaan.

4.2. Pedagogische begeleiding

In dit deel willen we vooral toelichten hoe de pedagogische begeleiding geplaatst wordt binnen een systemisch kader.

Deze begeleiding is erop gericht om het gezinsklimaat en het opvoedingsaanbod van de ouders beter af te stemmen op de pedagogische vraagstelling van het kind. Wat heeft dit kind binnen het gezin nodig om goed te kunnen ontwikkelen?

Hiertoe is het belangrijk om zicht te krijgen op het functioneren van het kind. Vanuit een grondige anamnese, observaties in verschillende omstandigheden en veelvuldig direct contact met het kind (in gesprek of spel), trachten wij ons samen met de ouders een zo volledig mogelijk beeld van het kind te vormen. Wat zijn de specifieke mogelijkheden en beperkingen van dit kind?

Daar wij het kind niet los van zijn context kunnen bekijken is het even belangrijk om het gezin goed te leren kennen. Hoe wordt het gezinsleven georganiseerd, welk structuuraanbod is er, hoe is de emotionele band tussen ouders en kinderen?

Deze hele analyse van de opvoedingssituatie gebeurt echter in nauw contact met de ouders. Hoe dan ook zijn het de ouders die de opvoedingsverantwoordelijkheid blijven dragen. De begeleiding staat voor de taak de ouders te helpen in het zoeken naar oplossingen zonder het echter over te nemen van hen. Dit is niet altijd gemakkelijk. De normen en waarden van de families die we in begeleiding hebben verschillen vaak sterk van de onze. We zijn al gauw geneigd te denken dat de onze toch beter of normaler zijn en trachten dan via adviezen onze waarden, ons beeld van een goede opvoeding over te plaatsen op het gezin.

Dit is echter meestal bedoeld om te mislukken. Vaak bereiken we er enkel mee dat gezinnen zich verzetten tegen de begeleiding of misschien oppervlakkig onze adviezen aanvaarden zonder in wezen iets te veranderen. Om dit te voorkomen trachten we aansluiting te vinden bij gezonde aspecten van het ouderlijk functioneren. Wij gaan op zoek naar wat er wel goed gaat en proberen dit te verbreden. Vertrekkend van vaak zeer kleine momenten dat het contact tussen ouders en kinderen goed liep, dat de ouders het gevoel hadden invloed te hebben op hun kind op een goede manier, proberen we negatieve situaties en interacties om te buigen tot meer constructieve patronen. Hierdoor krijgen ouders stilaan terug meer zelfvertrouwen en kan de negatieve spiraal doorbroken worden.

Meestal is dat echter nog niet voldoende om tot stabiele veranderingen te komen. De individuele levensgeschiedenis van de ouders en het functioneren als ouderpaar, als koppel, bepalen evengoed de opvoeding. Samen met de ouders exploreren we ook dit gegeven. Wat heb jij van thuis uit meegekregen, wat wil je doorgeven aan je kinderen en wat zeker niet? Hoe denkt de partner daarover, hoeveel overeenstemming is er te bereiken?

Werkvorm: Participerende gezinsobservatie

In samenspraak met het gezin kiezen we voor een situatie die als moeilijk wordt ervaren. De begeleiding gaat aan huis om deze situatie in concreto te observeren en aan den lijve te ondervinden.

Het gezin X, een nieuw samengesteld gezin met 5 kinderen koos voor de ochtendsituatie tijdens de schooldagen. Steeds opnieuw was het een hel om de kinderen op tijd naar school te krijgen. Vader kwam thuis van de nachtploeg, maakte de koffie, wekte moeder en ging dan slapen. Moeder raakte nooit op tijd uit bed en kon de kinderen onmogelijk op een rustige manier laten vertrekken. Steevast waren er ruzies, de kinderen vergaten vanalles mee te nemen naar school en het jongste kind werd vaak thuis gehouden omdat moeder het niet meer zag zitten. Nadien waren er ruzies tussen de ouders met veel wederzijdse verwijten.

De begeleiding ging een aantal keer observeren zonder tussenbeide te komen en besprak nadien de situatie met de ouders. Samen zochten ze naar oplossingen en probeerden die uit, met respect voor de heersende waarden in het gezin. Wanneer de ouders een bepaald voorstel wel zagen zitten maar niet goed wisten hoe het uit te voeren, kon via modeling deze aanpak worden gedemonstreerd.

De ontbijsituatie begon weer wat vlotter te lopen, de ouders kregen terug een gevoel van competentie. Maar stilaan kwamen ze bij de grote onderlinge verschillen en de wederzijdse verwijten. Dit belette hen de goede ervaring van 's ochtends op een succesvolle manier over te dragen naar andere situaties. Ze merkten ook dat de kinderen misbruik maakten van hun onderlinge verdeeldheid waardoor de chaos nog groter werd.

N.a.v. de concrete gedeelde ervaring van 's ochtends konden de opvoedingsproblemen op een dieper niveau besproken worden. De problematiek van het nieuw samengesteld gezin kwam aan bod, het gebrek aan ondersteuning van elkaar, de verdeeldheid waar de kinderen hen mee confronteren enz.

Participerende gezinsobservaties hebben het grote voordeel dat men een zeer totaal beeld van het gezinsfunctioneren krijgt, kind en gezin in de totale context staan in de kijker. Begeleiding en ouders hebben een gedeelde ervaring waarover men vanuit gelijkwaardigheid kan spreken.

4.3. De zorg voor het ecosysteem

De meeste gezinnen in de Bijzondere Jeugdzorg hebben niet enkel gezins- en opvoedingsproblemen, maar hebben ook ernstige sociale problemen; slechte huisvesting, werkloosheid, langdurige ziekte, zware financiële moeilijkheden, slechte contacten met de bredere familie en de buurt, enz. De problemen van het gezinssysteem zitten mede verweven in de problemen in hun concrete omwereld, nl. het ecosysteem van het gezin.

Vaak wegen deze problemen zo sterk door dat men nauwelijks toekomt aan meer emotionele thema's, aan de individuele noden van de gezinsleden. Alle energie van het gezin is gericht op overleven binnen zeer moeilijke omstandigheden.

Het is belangrijk dat de gezinsbegeleiding ook oog heeft voor de vele praktische problemen waar deze gezinnen mee worstelen. Men kan niet verwachten van een gezin dat het medewerking zal bieden aan begeleidingsgesprekken rond de opvoeding van de kinderen wanneer zij dreigen uit huis gezet te worden of wanneer er geen geld meer is om kolen te kopen.

De zorg verbreden tot het ecosysteem van het gezin biedt vele voordelen. Gezinnen ervaren de geboden hulp vaak als zeer reëel en direct. Zij voelen zich au serieux genomen in de dagdagelijkse problemen waar ze mee worstelen, ze voelen dat de begeleiding er werkelijk is voor hen en iets wil doen om hen vooruit te helpen.

Vanuit een systemisch denkkader willen we echter een stapje verdergaan dan enkel het oplossen van praktische problemen. Wij gaan samen met het gezin op zoek wat toch maakt dat ze steeds opnieuw in gelijkaardige problemen terechtkomen. Wij exploreren de manier waarop ze hun relaties met de omwereld opbouwen. De relatie met de begeleiding staan hier borg voor. Ook wij zijn buitenstaanders die ons mengen in het gezin.

Het interactiepatroon dat zich ontwikkelt tussen gezin en gezinsbegeleidier zal veel overeenkomsten vertonen met het patroon dat zich afspeelt t.o.v. de sociale omwereld. Door hier op een zeer bewuste manier mee om te gaan, door het gezin eerlijke en ondersteunende feedback te geven over hoe wij hen ervaren, kunnen we stilaan van binnenuit iets veranderen aan hun wijze van in de wereld staan. Dit kan voor de gezinnen

een zeer waardevol gegeven zijn. Vaak hebben zij totaal geen zicht op de veelvuldige afwijzing en kritiek die ze van buitenaf ontvangen. Zij zijn zich niet bewust van het effect van hun houding, hun omgangsstijl op anderen. Zij zien dan ook niet wat ze nog kunnen doen om eruit te geraken.. Ze gaan meer en meer in strijd en raken verder en verder geïsoleerd.

Werkvorm: het hanteren van de begeleidingsrelatie om wantrouwen om te zetten in vertrouwen.

Het gezin S. werd aangemeld door de Jeugdrechtbank wegens klachten van mishandeling en verwaarlozing. De Jeugdrechter legde een thuisbegeleiding op met een gedwongen maatregel.

Het gezin S., een nieuw samengesteld gezin met 7 kinderen verzette zich compleet tegen deze maatregel. Ze voelden zich reeds jaren geïsoleerd door de samenleving. Hun dochtertje van 7 was plots uit huis geplaatst. Het regende klachten die ze absoluut niet konden plaatsen. Steeds opnieuw gingen ze in verzet zonder het gevoel te hebben ooit gehoord te worden.

Gezin en Jeugdrechtbank kwamen in een negatieve spiraal van wederzijds onbegrip en wantrouwen. Het gezin had het gevoel dat ze steeds opnieuw gepakt werden van zo gauw er iets zichtbaar werd van hun functioneren, ze voelden zich sterk veroordeeld. Ze hadden het gevoel nooit echte hulp te krijgen maar enkel controle.

De Jeugdrechtbank daarentegen had het gevoel totaal geen greep te hebben op deze mensen. Ze kregen de indruk steeds opnieuw in de doeken gedaan te worden met allerlei leugens en geen toegang te krijgen tot dit gezin.

Vanuit deze voorgeschiedenis was onze intrede in dit gezin dan ook geen vanzelfsprekendheid en we benoemden dit ook. Het gezin liet ons wel toe omdat het nu eenmaal moest maar probeerde zich zoveel mogelijk af te schermen. Wij benaderden hen vanuit respect: respect voor hun functioneren, respect ook voor de weerstand.

De eerste maanden verliep het contact vrij stroef. Het gezin was zeer omzichtig in wat het vertelde en liet zien. De ouders bleven verhalen spuien over het onrecht dat hen werd aangedaan door allerlei instanties, trachtten hun gelijk te bewijzen. Wij luisterden naar hun verhaal zonder te oordelen. Het gezin kon niet geloven dat de buitenwereld het goed met hun meende, was steeds op zijn hoede. Daardoor kwamen ze steeds opnieuw met vaak zeer onwaarachtige verhalen opdraven uit angst dat de waarheid niet zou aanvaard worden. Net omwille van die verhalen en hun geslotenheid werden ze gewantrouwd en kregen ze zeer negatieve reacties.

Vanuit de begeleiding gingen we respectvol en eerlijk om met deze verhalen. We toonden begrip voor de gevoelens van onrecht en diep wantrouwen maar zetten ook hier en daar vraagtekens bij de negatieve interpretaties die ze vaak maakten.

Geregeld lieten we hen horen zonder te oordelen dat de samenleving vaak andere normen en waarden hanteert dan zichzelf (bv. rond hygiëne, orde in het huis, belang van de school enz.), waardoor ze veel kritiek krijgen.

Stilaan groeide er wat vertrouwen in de begeleiding en het gezin durfde wat meer te spreken over de huidige problemen. Wij namen niets over van hen, zetten zelf geen stappen maar moedigden hen aan om zelf contact op te nemen met bv. de school of de Jeugdrechtbank om de problemen te bespreken.

Het gezin reageerde daar zeer angstig op, ze waren bang opnieuw afgewezen en veroordeeld te worden. Met zeer veel ondersteuning lukten ze er toch in een meer open communicatie aan te gaan. Ze staan verwonderd dat ze hier goede reacties op krijgen, dat ze gehoord worden en niet veroordeeld. Het gezin leerde beetje bij beetje dat openheid wantrouwen wegneemt, dat enkel in contact vertrouwen kan groeien.

Wanneer men op deze wijze werkt is het belangrijk om geregeld overleg te hebben met andere betrokken diensten zodat er ook iets kan veranderen in de houding van het omgevend netwerk. Dit kan via ronde tafelbesprekingen al dan niet in aanwezigheid van het gezin.

BESLUIT

De laatste jaren wordt gezinsbegeleiding meer en meer een onmisbaar gegeven in de Bijzondere Jeugdzorg. In verschillende instellingen gaat men op zoek naar manieren om het gezin van oorsprong meer te betrekken bij de opvang en begeleiding van het kind. Op beleidsniveau worden opties genomen die het gezinsgericht werken in de schijnwerper moeten plaatsen en aanmoedigen.

Zonder twijfel is dit een zeer positieve evolutie. Toch is het van wezenlijk belang het gezinsdenken en gezinsbegeleiding niet te beschouwen als losstaande gegevens die men zomaar even “en surplus” bij de behandeling kan voegen. Het gaat hier niet om een techniek die men kan aanleren en dan geïsoleerd kan toepassen in of buiten de therapiekamer. Kiest men voor gezinsbegeleiding vanuit een systemisch kader dan draagt dit soms zeer vergaande consequenties. Het systeemdenken biedt een alternatieve visie op zowel het denken over als het handelen met systemen in het algemeen en het gezin in het bijzonder. Het adopteren van deze visie heeft zijn implicaties voor zowel het opzetten van de gezinsbegeleiding als voor de manier van werken van de hele instelling.

Gezinsbegeleiding staat of valt met de mate waarin de systemische visie geïntegreerd wordt in de werking van leefgroep en instelling. Dit heeft ook implicaties voor het beleid van de instelling. Begeleiders moeten gemotiveerd worden en de kans krijgen om zich bij te scholen op het vlak van gezinsbegeleiding. Dit is niet in de eerste plaats een rationele, intellectuele zaak. Het kijken naar en werken met gezinnen met een zo zware problematiek roept vaak zeer tegenstrijdige gevoelens op. Werken met mishandelde en misbruikte kinderen roept hevige emoties van woede, afkeer en medelijden op. De confrontatie met de ouders verloopt dan ook niet makkelijk. Om een begrijpende, respectvolle en therapeutische houding te kunnen aannemen moet men een stevige visie hebben om alles te kunnen kaderen, tot op zekere hoogte klaar gekomen zijn met de eigen familie en kunnen terugvallen op een team waar men deze ambivalente gevoelens kan delen.

Een systemische visie op gezinsproblemen en -begeleiding houdt tevens in dat de begeleiders op een constructieve manier weten om te gaan met crises in het gezin. Wanneer men gelooft en wil werken met de mogelijkheden tot verandering die tijdens een crisis aan de oppervlakte komen, is een repressief optreden uit den boze. Dit vergt naast voldoende vorming van het personeel ook een algemene opvatting in de instelling dat crisis en moeilijkheden niet per sé wijzen op het mislukken van de begeleiding of incompetentie van de begeleiders.

De ervaring leert ons dat het hanteren van een systemische visie nieuwe perspectieven opent voor zowel de gezinnen als de begeleidende teams.